

عصر مجازی و چالش های پیش رو

نرگس کشتی آرای^۱، اکرم اکبریان^۲

چکیده

عصر جدید، عصر پر شتاب ارتباطات خوانده می شود که همه امور انسانی را در بر گرفته است. ورود بسیار ساده و سریع، حداقل محدودیت برای دسترسی، برقراری ارتباط با سراسر دنیا به اشکال مختلف وعدم وجود محدودیت زمانی و مکانی، دسترسی به پایگاه های اطلاعاتی مختلف، و شرکت در فعالیت های اقتصادی، علمی، فرهنگی، هنری، مذهبی. از ویژگی های بی بدیل آن به شمار می رود. وسعت عمل و انعطاف بی حد آن گاهی منجر به تغییرات اساسی در ارکان جامعه شده است. چرا که آشنایی با دگر جوامع، خواسته یا ناخواسته هنجارهای جدید به ارمان می آورد تا آنجا که هنجارها و ارزش های جامعه خودی در آن محو و یا کمرنگ می گردد. این مقاله ضمن اشاره به چنین چالش هایی که محصول تکنولوژی و عصر نوین ارتباطی است. راهکار نظارت اجتماعی را به عنوان عامل مقابله با آن بر شمرده و بر امر به معروف و نهی از منکر به جهت حفظ ارزش ها و هنجارهای جامعه دینی تاکید می نماید. بدان معنا که از فرایند امر به معروف و نهی از منکر به عنوان نوعی کنترل اجتماعی توسط هر شخص یاد شده است.

واژگان کلیدی: فضای مجازی، تغییر ارزش ها و هنجارها، نظارت اجتماعی، امر به معروف و نهی از منکر

مقدمه:

زمانی که فرد به جامعه پا می گذارد فرایند جامعه پذیری رخ می دهد بدان معنی که پاره ای از ارزش ها و هنجارها درونی می گردند. اما دنیای امروز جوامع را دستخوش تغییرات اجتماعی و فرهنگی شتابنده نموده است. از مواردی که تاثیر بسزایی در این تغییرات داشته است، رشد سریع تکنولوژی و فناوری های نوین ارتباطی است که سبب تغییر در ارزش ها و هنجارهای اخذ شده از جامعه می گردد.

فضای سایبر^۳ (مجازی) فضای گسترده، مؤثر و نافذی است که در کلیه امور و فعالیتهای بشری راه یافته است و نیز گاهی انسان را به جهانی دیگر می برد. این اصطلاح توسط ویلیام گیسون رمان نویس، ابداع گردید برای تشریح فضای اطلاعاتی که توسط شبکه های کامپیوتری ایجاد شد (شاو^۴، 2008: 89). «فضای کاملا متفاوت در آنچه تا بحال درگیر آن بوده ایم، چنان است که گاهی یک انسان بسیار ضعیف از نظر مالی، جسمی و یا قدرت دنیوی می تواند انسانهای بسیار دیگری را در عرض مدت بسیار کوتاهی غافلگیر کند و سرنوشت آنها را از مسیری به مسیر

^۱ - دکترای برنامه ریزی درسی - استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان (اصفهان)

^۲ - دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان (اصفهان) - باشگاه پژوهشگران جوان

^۳ - Cyberspace

^۴ - Shaw

دیگر سوق دهد» (حسینی، 1383: 11). تبدلات فرهنگی در آن مهیا می‌گردد و می‌تواند موضوعاتی چون هویت، دین، زبان، ادبیات، رسوم و دیگر ابعاد فرهنگ را به چالش بکشد. با چنین شرایطی همانگونه که امروزه بوضوح مشهود است دیگر افراد به تنهایی و با استفاده از باز دارنده‌ها و یا نظارت درونی نمی‌توانند حافظ ارزش‌ها باشند. چرا که تأثیرات حاصل بسیار پر شدت است و یا حتی فرد به لحاظ ویژگی‌های شخصی در برابر انحرافات و کژی‌ها ناتوان است. مسلماً کنترل اجتماعی لازمه نجات از بحران است اما این مقاله در صدد بررسی نوعی خاص از نظارت اجتماعی است که نه گروهی ویژه بلکه تک‌تک افراد را عهده‌دار این مسوولیت می‌نماید. همواره در جامعه دینی برای هدایت جامعه و بهبود اجتماع از امر به معروف و نهی منکر به عنوان نظارت اجتماعی بهره می‌برند. بدان معنی که هر فرد خود را مسوول و ناظر بر اعمال بداند. که در آیات قرآن، احادیث و متون اسلامی به کرات به آن اشاره شده است. چرا که از نگاه دین مبین اسلام سرنوشت انسان‌ها به یکدیگر گره خورده است. این مقاله ضمن بررسی عواقب و چالش‌های پیش‌رو در عصر ارتباطات به بیان پاره‌ای از تغییرات حاصل از آن و آنچه که باید انجام داد می‌پردازد.

فضای مجازی:

فضای سایبر در معنا به مجموعه‌هایی از ارتباطات درونی انسانها از طریق کامپیوتر و مسائل مخابراتی بدون در نظر گرفتن جغرافیای فیزیکی گفته می‌شود. یک سیستم آن لاین نمونه‌ای از فضای سایبر است که کاربران آن می‌توانند از طریق ایمیل با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. بر خلاف فضای واقعی، در فضای سایبر نیاز به جابجایی‌های فیزیکی نیست و کلیه‌ی اعمال فقط از طریق فشردن کلیدها یا حرکات "ماوس" صورت می‌گیرد (سالر، 2008). اینترنت، می‌تواند سبک زندگی را تغییر دهد به گونه‌ای که دیگر نیاز به تماس‌های رو در رو نباشد.

فضای مجازی قلمرویی است که بوسیله طیف‌های الکترومغناطیسی و الکترونیکی، داده‌ها را از طریق کامپیوترهای شبکه‌ای شده و زیرساخت‌های فیزیکی مرتبط، ذخیره، تعدیل و مبادله می‌کند. این فضا از دهه 1990 همان اینترنت خوانده شد (ویکیپدیا به نقل از مهدوی و اکبری، 1386، ص 19). به معنای دیگر در این فضا همه چیز مجازی فرض می‌شود و نهایتاً بدون حضور فیزیکی، همه فشارها و معضلات معطوف به اذهان می‌گردد. اریکسون⁵ فضای مجازی را یک جهان جدید، یک جهان موازی که به وسیله کامپیوترها و خطوط ارتباطی جهان بوجود آمده تعریف می‌کند. یک مرحله جدید، یک توسعه جدید و قوی در توسعه فرهنگ و تجارت انسانی با نشان تکنولوژی (رید، 1994).

ارتباط از طریق اینترنت اگر چه دارای محدودیت‌هایی است که قدر مسلم هر چه پیش می‌رود با توسعه و رشد این فناوری از این محدوده‌ها کاسته می‌شود اما بی‌شک صاحب مزایاست. بر اساس نظر والتر (1996) ارتباط کامپیوتری بین افراد می‌تواند بیش از حد خصوصی شود زیرا این ارتباط کامپیوتری و فرستادن پیام فواید ارتباطی زیادی نسبت به تعاملات چهره به چهره سنتی دارد. در مقایسه با موقعیت‌های چهره به چهره معمول، که تعداد علائم غیر کلامی کاهش می‌یابد. فرستنده پیام بسیار شخصی به طور استراتژیکی توانایی زیادی را برای گسترش و

⁵- Erikson

تصحیح سخن خودش و یا تسهیل سخنرانی برگزیده خود برای دیگران را دارا است (ص 23). استون⁶ و پن بیکر⁷ (2002) دریافتند که برخی از مردم به این جهت از چت رومهای آن لاین استفاده می کنند تا راهی برای مقابله با لطامات روحیشان باشد (ص 173-183).

کاپلان⁸ (2005) اشاره می کند که افرادی که از مشکلات روانی (مثل مهارت پایین اجتماعی و تنهایی) رنج می برند تمایلشان برای تعاملات اجتماعی آن لاین به عنوان یک جایگزین برای ارتباط چهره به چهره بیشتر می شود چرا که دریافتند مورد تهدید کمتری قرار می گیرند و زمانیکه با دیگر افراد آن لاین در تعاملند مورد محبت بیشتری قرار می گیرند (ص 721-736). نادیده گرفتن قوانین رسمی محاوره ی فیزیکی توسط اینترنت توانسته است کمک شایانی به این روابط کند و سخن گفتن با هرکس هر چند بیگانه را آسان سازد. البته این آسانی گاهی اوقات به گسستن پاره ای از حرمت ها نیز می انجامد.

ارتباطات اینترنتی به افراد امکان می دهد در بحث هایی که ضرورت اجتماعی ندارد نام یکدیگر را بخوانند و به راحتی از دشنام و کلمات توهین آمیز استفاده کنند. بدین ترتیب گفتگوها و بحث های اینترنتی زبان خاص افراد بلند مرتبه را بازبان افراد پایین دست ادغام می کند (استراتون، 2000: 9). این نتیجه ناشناخته بودن و ناشناخته ماندن است هر چند این روابط به قوت روابط واقعی نیست.

نکته قابل توجه در ارتباط اینترنتی این است که خصوصیتی از قبیل سن، جنسیت، نژاد، لهجه، طبقه اجتماعی، جذابیت چهره، سبک لباس پوشیدن، جذابیت فیزیکی، هوش و... معیار تفاوت ما درباره افراد در دنیای مجازی قرار نمی گیرد. پس مسأله اصلی ارتباطات اینترنتی نبود حضور فیزیکی است که فریبکاری و جعل هویت واقعی را ممکن می سازد. (قانع، 1386: 2) پس معلوم است امکان بروز فریبکاری که باز محصول عدم شناخت کافی افراد گفتگو کننده از یکدیگر و رو در رو بودن می باشد در موقعیت های مجازی به راحتی شکل می گیرد. هر چند با رشد ارتباطات مجازی و تجربه اندوزی توسط کاربران این معضلات کم کم رنگ می بازد. چرا که عدم آگاهی جای خود را به فراست و زیرکی می دهد.

آثار و تبعات اینترنت

اینترنت با زندگی روزمره ی میلیون ها نفر همراه شده است، اما نوعی اضطراب از عدم شناخت کامل پیامدهای استفاده از آن بوجود آمده است. اینترنت برای افراد فرصت های مختلف بوجود آورده است. تأثیر اینترنت بر جامعه دارای دو قطب خوشبینی و بدبینی است. آنان که معتقدند اینترنت باید جهان را متحول کند درباره موقعیت هایی که اینترنت عرضه می کند خوشبین هستند. «اینترنت برای گفتگو و تعامل افق های جدیدی را گشوده و به مردم امکان می دهد تا وقوع مسایل را به نفع خود تغییر دهند. همچنین اشکال نوین اتحاد و همبستگی را تسهیل می کند» (اسلوین، 1380 ص 44). اما استول⁹ (1995) فرهنگ ارتباط شبکه ای را به عنوان دنیای غیر واقعی و

⁶ - Stone

⁷ - Pennebaker

⁸ - Caplan

⁹ - Sttol

بافتی معلق در پوچی توصیف کرده و می گوید: شاید جهان شبکه ای ما، دروازه ای جهانی به آزادی نباشد. آیا استفاده نادرست از فن آوری، مشارکت فعال را ترغیب می کند یا مشارکت منفعل را؟ و نیز عنوان می دارد: این بی مکانی ما را تشویق می کند تا از وقت و زمان زمینی خویش چشم پوشی کنیم آن جایی که ناتوانی و یأس فراوان است و ابعاد مهم تعامل بشری با نام پیشرفت مدام تحقیر می شود (استول، 1995: 2-4).

بعضی ها اینترنت را بیش از هر رسانه دیگری به عنوان فاسد کننده جامعه و پوچ کننده زندگی روزمره مطرح می کنند زیرا اینترنت افراد و سازمان ها را به فضا - زمانی مجازی هدایت می کند که به نظر می رسد در مقابل با حقیقت قرار دارد و در مقابل آنچه که آنها آن را با احساسی کاذب انجام می دهند سایه می اندازد. بعلاوه، نگرانی اشخاص و سازمان ها در استفاده از اینترنت، خطر متفرق شدن و از دست دادن قدرتی است که از متلاشی شدن تجربیاتی حاصل می شود که خود منتج به شرایطی می شود که به جای تسهیل عملکرد، در راه آن مانع ایجاد می کند. (اسلوین، 1380: 47). باید گفت عواقب و پیامدهای استفاده از اینترنت، حاصل جاذبه ها و دافعه های پرتنش آن است که به فراخور استفاده آن متغیر است.

کاسلز (1998) در اثر سه جلدی خود با عنوان "عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ" با نگاهی نگران به تعامل در اجتماع آینده عنوان می کند یک «منطق شبکه» به شکل پویا و به خودی خود در حال گسترش ساختار فعالیت بشری، در حال تغییر همه محدوده های زندگی اقتصادی و اجتماعی است (کاسلز، 1998: 337). مطمئنا نمی توان به صراحت این مساله را تایید کرد چرا که اینترنت سبب بوجود آمدن فرصت های بیشماری شده است. از جمله شهروند مجازی که فواید بسیار آن زبانزد است.

درآمدن افراد به صورت یک شهروند الکترونیک از دیگر محاسن و ابعاد مثبت آن است که می توان گفت در سرعت عمل جامعه، کاهش هزینه ها و جلوگیری از اتلاف وقت مثمر ثمر است. «توسعه اقتصاد پایدار و قابل رقابت، ترفیع مدیریت شهری، اجرای طرح جامع شهر، بهبود بخشیدن به کیفیت خدمات و بالا بردن استانداردهای زندگی شهروندان همراه با حفظ هویت فرهنگی، آموزشی، تجاری، فنی و تخصصی به صورت یکسان به همه شهروندان

می تواند نمایانگر بخش دیگری از اهداف یک شهر الکترونیکی تلقی شود» (جلالی، 1382، ص 14). اما رسیدن به این همه، و رای گذر زمان و مشکلات خاص خود بسیاری از ارکان جامعه را تحت تاثیر قرار می دهد. حتی ارزش ها، نوع انحرافات و جرایم را هم دگرگون می سازد. تجاوز به حریم خصوصی افراد، ترویج مطالب غیر قانونی یا زیان آور و همچنین کلاهبرداری اینترنتی، سرقت هویت و خلاصه انحرافات پوچ رایانه ای که محیط این فضای مجازی را ناامن کرده است را می توان در این زمره جای داد.

فن آوری اطلاعات (در صورت عدم کنترل و برنامه ریزی دقیق) به مثابه یک ابزار اساسی در تعلیم و تربیت برنامه ریزی نشده و به عبارتی غیر عمدی می تواند نقش قابل توجهی در تخریب ساختارهای اعتقادی، اجتماعی و اخلاقی جامعه داشته باشد. هرچند که به موازات، بیشترین دستاوردهای علمی را داشته و دارا بوده و عامل مهمی در ارتقای آسایش، آرامش و رفاه زندگی انسانی محسوب می شود (جلالی، 1382، ص 56). در این رابطه پستمن (1993) از اصطلاح تکنوپولی استفاده می کند و بیان می کند که: «تکنوپولی» نظامی است که در آن تکنولوژی به ویژه تکنولوژیهای ارتباطی جای هر باور، قدرت، ارزش و اخلاقی را می گیرد و جامعه را به قربانگاه معنویت و اخلاق

می‌برد. فرهنگ در اینجا اعتبار و تشخیص خود را در تکنولوژی جستجو می‌کند. ارضای امیال و کامیابی خود را از تکنولوژی طلب می‌کند و به دست می‌آورد و بالاخره این فرهنگ دستورالعمل‌های خود را از تکنولوژی می‌گیرد.... رشد و نمو تکنوپولی زمانی امکان‌پذیر می‌شود که سیستم ایمنی و سازمان تدافعی مقابله با اطلاعات از هم فرو پاشد. (پستمن، 1372: 102).

جرایم اینترنتی که امروزه گوی سبقت از جرایم سنتی را گرفته است به معضلی بزرگ و پیچیده برای جوامع مبدل شده است و خلا قوانین موجود و پیچیدگی محیط آن برای وضع قوانین جدید نیز باعث شده تا مجرمین اینترنتی عرصه را برای خود باز تر ببینند و به آسانی این جرایم افزایش یابد و کلاهبرداری های مدرن شکل گیرد. از معضلاتی که عموماً سرمنشاء بزه رایانه ای است و کلیدکنترل آن باز در دست خانواده هاست اعتیاد سایبری یا همان اعتیاد به اینترنت است.

فرهنگ سایبر (مجازی) دنیای زنده ای از مفهوم آنالین و تولید و بازتولید ارزشمندی که در شکلی از اجتماع مجازی سازمان یافته است. اجتماع مجازی زیرمجموعه ای از فرهنگ مجازی جامعه است (فیوچس¹⁰، 2008: 303). فرهنگ سایبر این جهان مجازی می تواند منجر به تغییرات گسترده ای شود و در پاره ای از موارد واقعیات اجتماعی را دگرگون کند. «هویت اجتماعی یک فرد به خصوصیات و مشخصات و تفکراتی اشاره می کند که فرد آنها را از طریق اشتراکات اجتماعی و عضویت در گروه ها و مقوله های اجتماعی کسب می کند» (مهدوی و اکبری، 1386، ص 21). در این میان از تنوع فرهنگی و یا یکسان سازی نام برده می شود که به نظر می رسد قدرت آنان که خالقان اینترنت اند بر دیگران می چربد و خواه ناخواه فرهنگ مورد نظر خویش را ترویج می سازند. اما حقیقتاً آیا این مشکل، موجبات بحران هویت را فراهم کرده است؟ در پاسخ باید گفت گرچه هویت مجازی صرفاً به واسطه یکسان سازی فرهنگی نیست اما ترویج این فرهنگ از طریق اینترنت به آسانی و در سطحی وسیع صورت گرفته است و اینکه اینترنت به بحران هویت دامن زده است شکی نیست. هویت بوجود آمده در فضای مجازی متغیر و گسترده است. در فضای مجازی هر کس می تواند چندین نام غیر واقعی داشته باشد. تا آنجا که بعضی از تحقیقات نشان از افزایش نگرانیها در رابطه با کاربردهای مشکل ساز اینترنت و تأثیرات امراض بالقوه ناشی از آن داشته است (یانگ¹¹ و راجرز¹²، 1998؛ برد¹³ و ولف¹⁴، 2001؛ دیویس¹⁵، 2001 و کاپلان¹⁶، 2002).

اینترنت، تغییر ارزشها و نظارت اجتماعی:

اینترنت به عنوان رسانه ای که می تواند به کار تامین مقاصد سیاسی بیاید یا عاملی برای رشد اقتصادی باشد، می تواند موجبات تغییرات فرهنگی را فراهم کند. از این جهات، اینترنت به افراد میدان می دهد تا عقاید، نظریات و ارزش هایشان را به دیگران عرضه کنند و به این ترتیب به آنها امکان می دهد که بهترین بهره را از این ابزار ببرند (صدیق بنای، 1385). وسعت و گستردگی اینترنت، آن را به ابزاری برای انتقال، تغییر و تحول فرهنگ مبدل

10 - Fuchs
11 - Young
12 - Rogers
13 - Beard
14 - Wolf
15 - Davis
16 - Caplan

ساخته است. کاسلز¹⁷ (1996)، عنوان می کنند که شبکه های ارتباطی نوین شامل فرهنگ ها، ارزش ها، و طرحهای متنوعی است که ناشی از اندیشه های گوناگون و شرکت کنندگان متفاوتی است (کاسلز، 1996: 199). از زمان گسترش وسایل جدید ارتباط جمعی مساله تاثیرات فرهنگی همواره جزئی از دغدغه های انسان به شمار می رفت و همواره این پرسش ها در اذهان متبادر است که آیا این رسانه ها در ارتقا یا تنزل کیفیت زندگی، فرهنگ و هویت انسانها نقش دارد؟ و اگر جواب آن مثبت است این تاثیرات چه میزان است؟

هراندازه که به سوی جامعه مدرن پیش می رویم به دلیل افزایش تماس میان فرهنگها، نوآوریها، سرعت تغییرات تکنولوژیک نیز افزایش می یابد به گونه ای گاهها دچار مشکلات ناشی از سرعت تغییرات فرهنگی هستیم. چرا که بسیاری زمانی کافی برای تطابق خویش با این تغییرات را نداشته و یا با کمبود امکانات و توانایی روبرو بوده اند (طواف، 1381: 31). چرا که بعضا عناصر معنوی هم آهنگ با عناصر مادی مانند فن آوریها تغییر نمی کند و بدین ترتیب عقب ماندگی فرهنگی اتفاق می افتد بدین معنا که «بعضی قسمتها به مراتب سریع تر از سایر قسمتها تغییر می کنند و برخی دیگر از رشد کمتری برخوردارند که نتیجه این امر «تاخر فرهنگی»¹⁸ یا عقب ماندگی نسبی یک عنصر فرهنگی از سایر عناصر است» (قلی زاده، 1378: 28). که این خود به مراتب موجب مشکلات فراوان خواهد شد. عدم فرهنگسازی صحیح در استفاده از این ابزار در کنترل اجتماع از خطا و انحراف نیز خلل ایجاد می کند. در این مسیر به سختی قانون و تهدید جوابگوست و حتی با قید تقویت هادیان و بازدارنده های درونی باز هم چونان جوامع واقعی افرادی هستند که همواره به دنبال آنند تا از کوتاهی دست قانون استفاده سوء نمایند. و اینجاست که نه تنها نقش هر فرد در مراقبت از خود و دیگران پررنگ تر می شود بلکه همین شیوه نظارت اجتماعی را دچار پیچیدگی بسیار می نماید.

استفاده از اینترنت فقط این نیست که افراد صرفا به مجموعه فن آوری های ارتباطی خود ابزار دیگری را افزوده اند. اینترنت، روش زندگی افراد را دگرگون می سازد (اسلوین، 1380: 158). اما حقیقتا جهت این دگرگونی ها به چه سمتی است. در نگاهی خوشبین می توان آن را حلال و تسهیل کننده بسیاری از امور وقت گیر، توسعه و پیشرفت قلمداد نمود و در نگاهی بدبین، بحران هویت، از بین رفتن بسیاری از هنجارها و ارزش های جامعه تلقی کرد.

جامعه ی اطلاعاتی باعث تحولات گسترده از جمله تحول در مفهوم زمان و مکان شده است. فراهم آمدن منابع و مراجع جدید، ذهنیت و هویت افراد را دچار دگرگونی کرده است و این مسئله به منطقه یا کشور خاصی محدود نمی شود بلکه تمام جوامع را کم و بیش دربر گرفته است.

جامعه ی ما نیز مانند جوامع دیگر، در معرض تغییر و دگرگونی قرار گرفته است و آثار و پیامدهای آن را نیز تجربه می کند. جوانان، مستعدترین گروهی هستند که تحت تأثیر این تحولات قرار گرفته اند (رفعت جاه و شکوری، 1378: 5-6). کاربران اینترنت به پیشگامان فرهنگی دسترسی دارند که خود را بخشی از اینترنت و یا بخشی از سایر فرهنگ ها میدانند (استراتون، 2000: 5). بنابراین اینترنت به عنوان بستری برای عرضه الگوهای بیگانه به شمار می رود.

¹⁷ -Castells

¹⁸ -Cultural Lag

از تغییرات بوجود آمده نه در ایران که در دنیا بواسطه حضور اینترنت اتفاق افتاده ازدواج اینترنتی است. این مساله در ایران که برای شیوه های ازدواج آداب و رسوم خاصی دارد می تواند آن را به معضلی مبدل سازد. از این جهت که آیا می توان ملاک و معیاری درست از آن دریافت کرد و باید اینگونه تغییر را پذیرفت و به شیوه آن اعتماد کرد. گروهی از آسیب شناسان اجتماعی این قبیل آشنایی را چندان موفق ارزیابی نمی کنند. قرایی مقدم (1388) معتقد است که اینگونه اتفاقات ویژه افرادی است که در جامعه شتاب، زندگی می کنند و از آداب و رسوم اجتماعی و ازدواج سنتی فاصله گرفته اند. و نیز می گوید: «پیش بینی می شد که با ورود تکنولوژی ارتباطی جدید و شکل گیری دهکده جهانی این گونه اتفاق ها در محدوده دوستی و ازدواج هم رخ دهد اما با ورود اینترنت، حرکت به سمت الگوهای جدید برای آشنایی، سریع تر شد و حالا جوانان وسیله ای در اختیار دارند که می توانند از آن برای آشنایی و همسر یابی هم استفاده کنند اگرچه در موارد بسیاری نیز از آن سوء استفاده می شود» (قرایی مقدم، 1388: 7).

حال چگونه می بایست از پیامدهای منفی اجتماعی آن جلوگیری کرد. کنترل اجتماعی که پیش از این هم از آن یاد شد نه به عنوان تنها راه که بهترین راه برای هدایت اینگونه آثار و پیامدهاست. که البته این فرایند بر پایه جامعه پذیری است که فرد همگام با آن ارزش ها را درونی می کند. چرا که به قول رجب زاده (1371) اعمال مجازات ها در یک جامعه به دلیل درونی شدن برخی از ارزش ها است. اگر ارزش های درونی شده ای که مشروعیت مجازات را ایجاد می کند، نباشد مجازات ظلم تلقی می گردد. از سویی دیگر اگر جامعه پذیری صورت نگیرد، نظارت اجتماعی به تنهایی نمی تواند کار زیادی انجام دهد. با این سخن می توان دریافت با تغییر ارزش ها و یا پاره ای از آن بر سر نظارت اجتماعی چه خواهد آمد. بنابراین فرآیند امر به معروف و نهی از منکر می تواند به عنوان ندایی، هدایت کننده ی هر دوی آن یعنی کنترل تغییر ارزش ها و هم نظارت اجتماعی باشد.

«گاه آن چنان تفسیر موسعی از این فرایند ارایه شده است که می توان آن را ناظر به هر دو فرایند جامعه پذیری و کنترل اجتماعی دانست و گاه تفسیری که از این فرایند ارایه شده است بیش تر آن را در زمره نظارت اجتماعی قرار می دهد. در این مرتبه چیزی جز درونی کردن هنجارها از طریق ارایه الگوها صحیح نمی باشد و این چیزی است که در فرایند جامعه پذیری رخ می دهد» (حاجی ده آبادی، 1383: 23). بدین ترتیب فرایند امر به معروف و نهی از منکر در زمره کنترل اجتماعی جای می گیرد و در شرایطی که شرح آن گذشت باید از آن نهایت استمداد را طلب کرد و از آنجا که در جامعه ما ارزش ها بیش از هر چیز برگرفته از دستورات دینی است. انحراف از ارزش ها نادیده گرفتن فرامین دینی محسوب می گردد. «نهی از منکر فرایندی است که طی آن جامعه یا گروه افراد متدین با رفتارهای نابهنجار و کجروانه مقابله کرده و تلاش می کند از این نابهنجاریها جلوگیری نموده و آن ها را به سمت هنجارهای دینی سوق دهد» (طالبان، 1376: 57).

عصر جدید افراد را با هنجارهای برگرفته از هر کجای دنیا که دیگر به هرکس بسیار نزدیک است آشنا می سازد و به نوعی هنجارهای جامعه را دگرگون می سازد. که خود نشان از تغییر در ارزش ها دارد و این میان باید از ارزش عملی مکانیزم امر به معروف و نهی از منکر غافل نماند که امکان دارد در گیر و دار تغییرات به دست فراموشی سپرده شود.

نتیجه گیری و پیشنهادات:

اختراع رسانه های الکترونیکی، ابزاری را فراهم نموده است که تولید و باز تولید در طول فضا - زمان، محدوده حکومت‌های دولت ملی، سرمایه گذاری های بازرگانی و سایر اشکال سازمان های اجتماعی را گسترشی اساسی داده است. رسانه های الکترونیکی همچنین ابزاری را ایجاد کرده اند که اساساً محدوده تک تک افراد برای ضبط اطلاعات و لحاظ کردن نگرش های مختلف سایر افراد را توسعه داده است. این مسئله، افق هایی را برای افراد گشوده است که می توانند به نحو بسیار شایسته ای در خلق عقاید و همچنین نوعی تصمیم گیری مشارکت نمایند که هم بر زندگی خودشان و هم بر زندگی دیگران تأثیر گذار است (اسلوین، 1380: 13) وقتی افراد از طریق اینترنت ارتباط برقرار می کنند، در حقیقت در دو جهان واقع هستند دارند و همواره سعی می کنند آن دو را به هم پیوند بزنند و تجربیات خویش را از یک جهان به جهان دیگر ببرند. رسانه ها موجب باروری اندیشه ها و سبب تغییر در بسیاری از ارکان جامعه می گردند. چرا که با کارکردهای گوناگون و به کارگیری شیوه ها و تکنیک های ارتباطی، سهم به سزایی در پرورش افراد و نیز تغییر در ابعاد مختلف زندگی انسانها دارد. امروزه سرعت تکنولوژی در اندک فرصت منجر به تغییرات می گردد. مشینز(2003) معتقد است: توانایی فن آوری اطلاعات در فرستادن اطلاعات دور دنیا در ثانیه یعنی اینکه سطح اشاعه فرهنگی هرگز به وسعت امروز نبوده است(2003: 51). پذیرش تکنولوژی به عنوان عنصر جدید باعث دگرگونی و یا از بین رفتن پاره ای از عناصر قدیمی گردد و در پی آن تغییر برخی عناصر غیر مادی و این خود نتیجه ای جز تغییر بعضی از هنجارها و ارزشها ندارد.

شیوع اینگونه تضادها می تواند گاهی سبب پیشرفت و توسعه گردد اما در بسیاری از موارد می تواند به ارزش ها لطمه وارد سازد. این میان گروهی بر پیشگیری پافشاری می کنند تا از شیوع انحرافات و ناهنجاریهای فرهنگی که مغایر با فرهنگ این مرز و بوم است جلوگیری گردد هرچند دیگران آن را سانسور قلمداد می کنند. بسیاری از متفکران و اندیشمندان به این نتیجه رسیده اند که حمایت از ارزشهای فرهنگی یک جامعه در برابر هجوم برنامه های اینترنت سانسور محسوب نمی گردد. اما ارزشهای فرهنگی یک جامعه چیست؟ آیا باید به هر فرهنگی احترام گذاشت و در حفظ آن کوشید؟ مهمترین معیار برای تعیین و تبیین ارزشها خرد جمعی است(طواف، 1381: 31). باید با این مساله خردمندانه برخورد کرد. چه بسا گاهی آن چه که به عنوان ارزش در جامعه پذیرفته شده است چیزی جز آنکه افراد را از صعود به قله های ترقی باز داشته، نیست بنابراین چه بهتر که آنها را حذف و با مواردی جدید و سودمندتر جایگزین نمود. باید پذیرفت که در مواردی نیز باید با چشمانی بازتر عمل کرد. از آن جمله همانطور که گذشت می توان به تغییر در الگوهای ازدواج اشاره کرد که در کنار تسهیل، امر چالش زا نیز هست. مسلم است در مقابل پیشرفت تکنولوژی نمی توان ایستادگی کرد و نمی توان با پلیس به مقابله با فرهنگ های دیگر رفت اما می توان پلیس درونی را تقویت کرد.

قدر مسلم آنکه در جامعه دینی که ارزش ها و هنجارهای دینی همواره مورد تاکید است. تغییر در نظام ارزشی و هنجاری، می تواند نافرمانی از فرامین الهی را در برگیرد. هر چند دین مبین اسلام هر فرد را مسوول و ضامن اجتماع می داند و همواره همگان را به امر به معروف و نهی از منکر در جامعه فرا می خواند. اما در تغییر ارزش،

شاخص خوب و بد و حتی فرایند امر و نهی به عنوان کنترلی سازنده می تواند محو گردد. در فضای جدید ارتباطی این امکان وجود دارد که همگان هر تجربه ای را به عاریه گیرند تا آنجا که حتی آن را با مبانی اصلی فرهنگ خویش در تعارض یابند که در این مورد باید تمهیداتی را به نسبت پیش گرفت. در این رابطه می توان به تقویت مبانی ارزشی، اخلاقی و دینی فرزندان و ایجاد خود کنترلی و خود ایمنی در آنها برای استفاده بهینه از این فناوری اشاره کرد. تا پیش از آنکه بخواهد نظام ارزشی شان را دچار لغزش کند پایه های آن را محکم کرده باشند. ارتباطات، مردم سراسر دنیا را نسبت به شرایط تأثیر پذیر و تغییر پذیر نموده است چرا که از این طریق به شیوه زندگی و روش ارتقاء ملت های دیگر آشنا می گردند و سعی می کنند تا خود را به سمت بهترین ها متمایل سازند. به این معنا که چنانچه چیزی مانع پیشرفت آنهاست را به سوی آن چیزی که باعث ارتقاء آنها می شود تغییر دهند. در تمامی جوامع، توسعه با تغییر ارزش ها همراه است زیرا در فرآیند توسعه، روحیه تعقل افزایش می یابد. ارزش های خانوادگی، طبقاتی، نژادی و سنت های ناروای اجتماعی، اعتبار و استحکام خود را از دست می دهد. گاهی لازم است ارزش های اجتماعی به سوی آرمان ها و آرزوهای درست مردم ارتقاء یابد. ارزش های پویا که افراد را به سمت توسعه روز افزون ببرد. اما گاه به دلیل عدم فرهنگسازی صحیح و یا پیشی گرفتن عناصر مادی از وجوه معنوی آن جامعه را با معضل روبرو می سازد تا بدانجاکه بازخوانی نظام ارزشی و پالایش آن و عقلانی نمودن بیشتر امور شاید تنها راه حل باشد. و این مهم با یاری فرد فرد جامعه محقق می گردد. آنگونه هر شخص خود را مسوول و ناظر اجتماع حس کند و به معنای دینی، امر به معروف و ناهی از منکر بداند. با این روش نه تنها هنجارهای دینی حفظ می گردند بلکه می توان کلیه عادات، آداب و هنجارهای پسندیده را هم از خطر نابودی نگاه داشت و در عوض موارد ناصواب را به دست فراموشی سپرد.

منابع

- اسلوین، جیمز. (1380). اینترنت و جامعه. ترجمه عباس گیلوری و علی رادباوه، تهران: نشر کتابدار.
- پستمن، نیل: تکنوپولی، تسلیم فرهنگ به تکنولوژی، ترجمه ی دکتر صادق طباطبایی، انتشارات سروش، تهران، 1372.
- جلالی، علی اکبر. (1382). *آسیب شناسی فن آوری اطلاعات*. به کوشش کمیته علمی همایش روز جهانی خانواده، چاپ اول، تهران: پژوهشکده خانواده، سازمان مرکزی انجمن اولیاء و مربیان.
- حاجی ده آبادی، محمدعلی. (1383). امر به معروف و نهی از منکر و سیاست جنایی. مجله فقه و حقوق، سال

اول، تابستان 83، صص 77-112.

حسینی، بیژن. (1383). جرائم اینترنتی علیه اطفال وزمینه های جرم شناسی آن، چاپ اول، تهران: انتشارات افراز. رجبزاده، احمد. (1371). جامعه پذیری و نظم اجتماعی، مجله رشد علوم اجتماعی، سال سوم، شماره 11 و 12. طالبان، محمدرضا. (1376). مطالعه تطبیقی در خصوص امر به معروف و نهی از منکر و نظارت اجتماعی، انتشارات، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

صدیق بنای، هلن. (1385). اینترنت و تغییر فرهنگی. مرکز تحقیقات و مطالعات رسانه‌ای روزنامه همشهری، همشهری آنلاین، ICTna.ir.

طواف، محمد جواد. (1381). اینترنت، چت و تحولات فرهنگی، نیکی، سال اول، مهر، 1381، شماره 10، صص 31. رفعت جاه، مریم و شکوری، علی. (1387). اینترنت و هویت اجتماعی. مجله جهانی رسانه، دانشگاه تهران، بهار 1387، شماره 5.

قرایی مقدم، امان الله. (1388). لزوم شیوه حرمت همسر یابی، پیدایش یک بحران اجتماعی. روزنامه صبح ایران، سال سوم، شماره 775، 29 مرداد 88، صص 1-16.

قانع، علی. (1386). *اینترنت و تغییر فرهنگی*، نشریه حمایت، 86/1/3.

قلی زاده، آذر. (1387). *جامعه شناسی فرهنگی*. در دست چاپ.

مهدوی، محمد صادق واکبری، حسین. (1386). "هویت یابی جوانان در محیط های مجازی" *فصلنامه مطالعات میان فرهنگی*، موسسه انتشاراتی برگ فرهنگ، شماره پنجم، سال دوم، صص 15.

Beard, K. W. , &Wolf, E. M. (2001). Modification in the proposed diagnostic criteria for Internet addiction. *CyberPsychology and Behavior*, 4, 377-383.

Caplan, S. E. (2002). Problematic Internet use and psychological well-being: Development of theory-based cognitive-behavioral measure. *Computers in Human Behavior*, 18, 533-575.

Caplan, S. E. (2005). A social skill account of problematic Internet use. *Journal of Communication*, 55(4), 721-736.

Castells ,M. (1996). The Rise of Network Society, *The Information Age: Economy, Society and Culture*., vol. 1, Blakwell, Oxford.

Castells ,M. (1998). End of Millennium, *The Information Age: Economy, Society and Culture*, vol. 3, Blackwell, Oxford.

Davis, R. A. (2001). A cognitive-behavioral model of pathological Internet use. *Computers in Human Behavior*, 17, 187-195.

Fuchs, Christian, Internet and society, *Social Theory in the Information Age*. (2008). First published, New York: Routledgeon, Taylor and Francis Group.

Macionis , J. J , 2003 , society , the Basics , prentice hall , new jersey.

Reid, Elizabeth M. (1994). *Cultural Formations in Text-Based Virtual Realities, A thesis for the degree of Master of Arts, Cultural Studies Program Department of English University of Melbourne, January 1994.*

Shaw, Debra Benita. (2008). *Technoculture: The key concepts*, First publish , New York: Oxford, Berg.

Stone, L. D. , & Pennebaker, J. w. (2002). Trauma in real time: Talking and Avoiding online conversations about the death of Princess Diana. *Basic and Applied Social Psychology*, 24, 173-183.

Stratton, Jerry. (2000). cultural shock. http://www.hoboes.com/NetLife/Children /Culture_Shock.html.

Sttol, C. *Silicon Snake Oil: Second Thoughts on the Information Highway* (Macmillan, Lodon, 1995), Quotations PP. 2- 4.

- Suler, John. (2008). *The Psychology of Cyberspace*. Department of Psychology Science and Technology Center Rider University, <http://users.rider.edu/~suler/psyber/psyber.htm>.
- Walther, J. B. (1996). Computer-mediated communication: Impersonal, interpersonal, and hyperpersonal interaction. *Communication Research*, Pp. 3-43.
- Young, K. S. , & Rogers, R. C. (1998). The relationship between depression and Internet addiction. *Cyberpsychology and Behavior*, 1, 25-28.

همایش ملی شهروند مسئول